

1937'de Sol Yazın

TKP'nin yeni politikası, Hikmet Kıvılcımlı'nın bu yıl içinde yayımladığı 24 sayfalık küçük bir kitaba yansımıştır: *Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında* (Günün Meseleleri dizisi - 1). Kıvılcımlı 28 Eylül 1937'de Sultanahmet'te yazdığı Önsöz'de, "Cumhurbaşkanlığı Bürosunun gazetelerde çıkan tâminini okudum. Ondan memleket meselelerinin açık ve kolektif münakaşası devrine girdiğimiz mânâsını çıkardım. Memnun oldum..." demektedir. Kitabın kırmızı renkli kapağının kompozisyonu hayli ilginçtir. Yukarıya bakan bir ayyıldızın üstünde "Demokrasi," aşağısında "Sulh" yazıları. Yıldızın tepesinde Atatürk'ün, solda (onun sağında) İnönü'nün, sağda Bayar'ın resimleri. İnönü'nün altında "Fabrika" yazısı, aynı hizada aşağıda bir işçi figürü ve altında "Endüstri" yazısı. Bayar'ın altında "Banka" yazısı, aşağısında bir köylü figürü, altında da "Toprak" yazısı. Broşürün özeti, Türkiye'nin anti-emperyalist ve anti-feodal bir gelişme çizgisi izlemesi gerektiğidir. "Endüstri"de modernleşmenin ve millî kurtuluşun yolu, ecnebi finans kapitali kovmaktan geçecektir. İnönü'nün koruyucu devletçiliğine karşılık, 1930'ların başında ekonomi politikasının eline alan Bayar, özel bankalara ve özel tekellere yönelmiştir. Fakat serbest rekabetin doğmadan boşulmuş olması yüzünden, işçilerin demokratik hakları sağlanamış; İnönü, işçi meselesini, yani "insan"ı unutmuştur. Tarım alanında da yapılması gereken, köylüyü topraklandırmak ve kombinalarla techiz etmektir. Fakat bu konuda da, İnönü yine insan'ı unutmuştur. Broşürün Barış hakkındaki son bölümünde, Kıvılcımlı TC'nin "ikinci bir cihan harbinden kazanacak hiçbir şeyi olmadığı için iliklerine kadar sulhçu" olduğunu söylemektedir. Medeniyetin barbarlıktan, demokrasinin faşizmden üstün olduğunu unutmuyarak Japon+İtalyan+Alman tehditlerine karşı uyanık olunmalıdır.

Dr.Kıvılcımlı aynı yıl, K.Marx'ın *Kapital*'inin ilk cildini çevirmeye ve "Emekçi Kütüphanesi" içinde forma forma yayımlamaya başlamıştır.¹⁹ Söz konusu çabaya karşılık, Kerim Sadi sert bir eleştiri kaleme almıştır: *Kapital Tercümesi Hakkında* - birinci

¹⁹ Bu çeviri, çok geçmeden, 22 Şubat 1938 tarih ve 2/8235 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklanacaktır. Emekçi Kütüphanesi'nin 1937'deki bir başka yayını da, Kıvılcımlı'nın kız arkadaşı Fatma (Nudiye) Yalçın'ın Marx'tan çevirdiği *Enternas-yonal Cemiyetini Açış Hitabesi*'dir. [4/6/1937 tarih ve 2/5904 sayılı Bakanlar Kurulu yasağı!]

cüz (İnsaniyet Kütüphanesi: 30). Bu yapıtı Türkçeye çevirmek için daha önce yapılan girişimlerden²⁰ işe başlayan Kerim Sadi, Kıvılcımlı'nın "Kapitalist" tanımının gayr-i ilmî ve anti-Marxist olduğunu ileri sürmektedir.²¹ Prof. Suut Kemal Yetkin'in de, yine 1937'de basılan *Marxizm Tahlil ve Tenkit* başlıklı çevirisi, "Das Kapital"ın genişçe bir özetini içermektedir.²² Bu kitap, aslında Suut Kemal'in Fransa'dayken dinlediği A.Deschamps'ın 1926-27 ders yılı takrirlerinde tuttuğu notlardan oluşmaktadır.

1937 yılında doğrudan doğruya TKP'liler tarafından hazırlanmış olmasa da, anti-emperyalist vurgularıyla onların çizgisine yaklaşan bir takım kitaplar da çıkmıştır. Örneğin, Hüseyin Avni [Şanda] ile Halit Güteryüz'ün yazdıkları, *Türkiye'de Sanayinin İnkişafı*;²³ 1934'te yayımladığı "Uzun Mehmet'ten günümüze Zonguldak Havzası" kitabıyla tanınan Ahmet Naim'in [Çıldır] Habeşistan savaşı hakkındaki *Bir Müstemleke Harbinin Tarihi*;²⁴ ve Sadri Ertem'in *Ankara-Bükreş'i*.²⁵

²⁰ Ahmet Cevat (Emre) 1924'te Moskova'da birinci cildi çevirmiş, Dr. Şefik Hüsnü ilk "mebhas"larla uğraşmış, Prof.Vehbi Sarıdal ile Nizamettin Âli (Sav) aynı konuda çalışmışlar, Haydar Rıfat 1934'te Fransızcadan uzun bir özeti, Dr.Suphi Nuri İleri de Carlo Cafiero'dan daha kısa bir özeti dilimize aktarmışlardır.

²¹ Kıvılcımlı'ya çatmaktan özel bir keyif alan K.Sadi (s. 15'teki) 8 numaralı notunda da şöyle yazıyor:
"Marxizmin özünü hiçbir zaman anlamamış ve daima inkâr etmiş olan HK faşizme 'tekâmül' etmeden önce Makdonaltistti. 1929 İzmir mahkemesinde Makdonald'ı ve 'Hindiçini ile Cezayir ve Fas'ın zindancısı' Heryo'yu örnek göstermiş ve burjuva parlamantarizmini müdafaaya kalkışmıştı."

²² Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yayınlarından: seri I-no. 2. Kitabın ikinci basımı 1950 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır: Kültür serisi 22.

²³ "İstanbul Millî Sanayi Birliği'nin 10.cu Yıl Dönümü münasebetiyle. 80 s. H.Avni'nin kaleme aldığı "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sanayi" bölümü, Hüsamettin Bozok tarafından 2 Eylül 1937 tarihli *Yeni Adam* dergisinde (Sayı 192, s. 8) övülmektedir.

²⁴ Bartın: Memleket Basımevi, 67 s.
Bu yapıt da, H.Bozok tarafından 26 Ağustos 1937 tarihli *Yeni Adam*'da (Sayı 191, s. 12) övülmektedir.

²⁵ Tan M., 144 s.
"... Romanya'nın membaları emperyalist kapital tarafından kolonize edilmekte ve devlet maliyesi ancak onlardan aldığı istikrazlarla ayakta durmaktadır." "Sefaletin Kısa Bir Tahlili."
"Vitrinlerin ardındaki Bükreş, Romanya ve emperyalist kapitalin

1937 yılı sol yazınının dikkate değer bir ögesi de, Sabiha Sertel'in Fransızca bir sol dergide çıkan makaleleridir. S.Sertel 1934'te *Kautsky'ye göre Sosyalizm*, 1935'te de A.Bebel'den çevirdiği *Kadın ve Sosyalizm* adlı kitapları yayımlayarak sol radikal olduğunu ortaya koymuştu. 1935'te düzenli olarak *Cumhuriyet*'te yazıyordu, herhalde kadroydaydı.²⁷ 1936'daysa çıkardığı *Projektör* dergisi, daha ilk sayısında yasaklanmıştı. Sabiha hanımın TKP MK çizgisinden çok, Nâzım Hikmet alternatifine yakın olduğu anlaşılıyor.²⁸

S.Sertel 1937'de Tuna ve Güneydoğu Avrupa üstüne odaklaşan, 15 günlük *Voix Européennes* (Avrupalı Sesler) dergisine Türkiye hakkında yazılar yazması istenince, İçişleri bakanı Şükrü Kaya'nın uyarılarına karşın çeşitli makaleler göndermiştir. Ben bunların ilk üçünün çevirileri *Birikim* dergisinde "Kemalist Komünizm" üstbaşlığıyla yayımlatmıştım.²⁹

²⁷ S.Sertel kendisinin "doktriner" olduğunu söyleyenleri şöyle yanıtlamaktaydı: "Ben varlık içinde yegâne mutlak olan birşey tanırım, o da ebedî değişmektir. Cemiyeti de bu metodla tetkik eden ilme, bu metodun meydana çıkardığı ilmî hakikatlere, realitelere, öteki metodların bulunduğu hakikatlerden fazla inanırım." (*Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1935.) "Liberalizme Dair" bir yazışında da, "Liberal, herkese istihkakına göre değil, mensup olduğu ictimai zümrelere ve bu zümrelerin menfaatine göre hak verir. [Oysa] En büyük hak, en büyük hürriyet, insanın açlıktan ölmemesi, çalışma fırsatlarından mahrum kalmamasıdır." (24 Eylül.)

²⁸ Kocası Zekeriya beyin hiçbir zaman KPli olmamasına karşılık, Sabiha hanım sadece "sempatizan"ken, -belki Nâzım'ın partiye geri alınmasıyla birlikte- TKPli olmuş ve ömrünün son yıllarını, eşini de yanısıra götürdüğü Sovyet Azerbaycanı'nda geçirmiştir. Bknz. otobiyografisi: *Roman Gibi* (Ant Yay., 1969); ve kız Yıldıız Sertel'in anı kitapları: *Ardımdaki Yıllar* (Milliyet Yay., 1990), *Annem* (Yapı-Kredi Yay., 1994). Zekeriya beyin de *Hatırladıklarım* (1905-1950)'dan başlayan, Nâzım Hikmet'e ve Sovyetler dünyasındaki deneyimlerine ilişkin anı ve eleştiri ögelerini içeren bir dizi yapıtı vardır.

²⁹ Sayı 2'deki "Türk Kadınının Evrimine Bakışlar," *Birikim* (Yeni Dizi) 11 (Mart 1990), s. 70-72; Sayı 5'teki "Türkiye'de Toprak Reformu" ve Sayı 7'deki "Türk-Alman Ekonomik İlişkileri" *Ibid.*, 16 (Ağustos 1990), s. 60-63.

Aynı yıl, *Voix Européennes*'de çıkan diğer yazılarıysa şunlardır: Sayı 9'da "Türkiye'de Anayasa Değişiklikleri," Sayı 11'de "Türkiye'de Yeni İş Kanunu," Sayı 15-16'da "Türk Sanayii." 1938'de de (Sayı 4) "Türkiye'de Afyon Sorunu ve Uluslararası Anlaşmalar." Bu Fransızca dergide, zaman zaman A.S. imzalı "İstanbul Mektupları" ile Hüseyin Nafiz (?) tarafından yazılmış, anti-faşist bir basın değerlendirmesi de dikkati çekiyor (1937, Sayı 22) "Türk Basınında Dr.Göbbels Tartışması."

Bumdan böyle, eşiyle birlikte çıkardığı *Tan* gazetesindeki yazılarıyla, sağcılar tarafından adı "Bolşevik Dudu"ya çıkarılan Sabiha hanım, özellikle *Cumhuriyet* gazetesinde Peyami Safa ve Yunus Nadi'nin saldırılarına uğramıştır.³⁰

³⁰ Bir polemik içinde Ahmet Emin Yalman, Yunus Nadi'ye "derebeyi" deyince, ondan şu çirkin yanıtı almıştır:

"Bir Türk derebeyinin tırnağını dönme kavim ve kabilenin mecmu' heyetile değişmeyeceğimi söylediğim zaman yalnız hakikatin kendisini ifade etmiş olurum. ... Ya sen kimsin? Tekirdağı'nda kazığa kakılmaktan kurtulmak için selâmeti yalancılıktan dinini değiştirmekte bulan Yahudi fesatçısı Sabatay Sevi'nin torunu değil mi? ... alınına vurulmuş olan bu silinmez zillet damgasile ... bir müddetten beri sinsi sinsi yürütmeğe çalıştığının Komünist propagandası... Bize hücum etmeğe yeltenenler Komünist midirler? değil midirler?" Aynı yazı içinde, Ahmet Emin gibi Selânik dönmesi kökenli Sabiha hanım için de şöyle deniliyor: "bütün meslek muhitinde ve şimdiye kadar bütün neşriyatıyla kıızıl ve müseccel Komünist olarak tanınmıştır" (Y.Nadi, onun daha iki yıl önce kendi gazetesinde köşe yazarı olduğunu unutmuş olacak!) *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1937. [Bu kavga burada bitmeyecek, Yunus Nadi üç gün sonraki bir başyazısında da, Ahmet Emin'e "alçak herif... çıfıt" diyecektir.]

Ötedenberi sol yazından çeviriler yapan Haydar Rıfat [Yorulmaz] ise, bu yıl (belki onları dengelemek amacıyla) düpedüz faşizm yanlısı bir kitap çıkarmıştır: Marcel Ouessant'tan *Karagömlükçüler İhtilâli*.

1937'nin sol edebiyatına gelince, öncelikle Nâzım Hikmet üstüne iki yapıtı anmak gerekir: Orhon Seyfi Orhon'un yazdığı *NH Hayatı ve Eserleri*²⁶ ve Ahmet Cevat'ın [Emre] *NH Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*.²⁷ Bir süre önce TKP çevrelerinde Nâzım Hikmet'e bir almaşık olarak övülen H[asan].İ[zzettin].Dinamo'nun *Deniz Feneri* adlı şiir kitabı da, bu yıl yayımlanmıştır (80 s.).

Sabahattin Ali'nin 1936 Martında ilk sayısı çıkan ve yasaklanıp toplatılan *Projektör* dergisinde tefrika edilmeye başlanan ama arkası getirilemeyen *Kuyucaklı Yusuf* romanı da, 1937 içinde kitaplaşmıştır.²⁸ Sabahattin Ali, ondan sonra da *Ses* başlığı altında topladığı hikâyelerini kitap halinde bastırmıştır.²⁹

İkinci Dünya Savaşı ertesinde Sosyalist Parti'nin kurucusu olarak ortaya çıkacak olan Esat Âdil Müstecaplıoğlu, yine bu yıl içinde Mehmet Âkif'in [Ersoy] ölümü üzerine, onun ferdî ve ictimai karakteri, vatanperverliği, milliyetçiliği ve şairliği hakkında övücü bir kitapçık yayımlamıştır.

hâkim olduğu yarı kolonilerin hakikatı budur." (s. 67)

²⁶ 64 s. Bu kitap 14 Eylül 1938 tarih ve 2/9598 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklanmıştır. Yasaklamanın, benzer bir isim taşıyan -bir sonra anılan- Ahmet Cevat'ın kitabı hakkında olduğu düşünülebilirse de, Orhon Seyfi'nin yapıtı Ankara'daki Millî Kütüphane'de Yasak Kitap olarak sınıflandırılmış, Ahmet Cevat'ın kitabıysa yasak olmayan kitaplar arasında 1937-514 numarayla kaydedilmiştir.

²⁷ 128 s. Kapağında Nâzım'ın Ahmet Cevat'a verdiği bir fotoğrafı bulunan bu yapıt, kısa bir önsöz ve Nâzım'ın tek sayfalık biyografisinin ardından bir şiir -ve nesir- seçkisi niteliğindedir.

²⁸ Yeni Kitapçı: 290 s.

Yazar ve bu romanı, Hüsamettin Bozok tarafından 18 Mart 1937 tarihli *Yeni Adam*'da (Sayı 168, s. 13+19) övülmektedir.

²⁹ Tan M.: 80 s.

Keza H.Bozok'un 20 Ocak 1937 tarihli *Yeni Adam*'daki (Sayı 212, s. 13) olumlu eleştirisi.

Yarçılanmaya Gerek Olmadığı Kararıyla Sonuçlanan Bir Kovuşturma

Rahmetli Valâ Nurettin Vanû'nun Bu Dünyadan Nâzım Geçti kitabının yayımlanmasından sonra, Ankara Keçiören'den Refik Topkan 7 Nisan 1966'da ona uzun bir mektup göndererek, kendisinin Nâzım Hikmet'le ilişkilerini anlatmış. Bu yazıdan öğrendiğimize göre, Refik Bey Beşiktaş'ta doğmuş, babası İstanbul Barosu'nda başkâtipmiş. Kendisi Kabataş Erkek Lisesi orta yedinci sınıftan Kuleli Askeri Lisesi'ne geçmiş; orada ortayı bitince de Maltepe Askeri Lisesi'ne gönderilmiş. 1929'da 18 yaşında onuncu sınıf öğrencisiyken Edebiyatla ilgilenmeye başlamış.

"Sonra bir betik geçiyor elime: 835 Satır. Okuyunca açılıyorum. Şaşıyorum. 'Makinalaşmak istemek.' 'Devrilen bir atın (sic) sırtından inen kayık,' 'Felsefesinden tüten günlük kokusu' falan...

Yeni bir ses... Yeni bir hava... Sese kulak verip havayı yutkunmağa çalışıyorum. Nâzım az yazarken ve daha çok düzyazı karalarken, şimdi Nâzım'a eğilme isteği başgösteriyor içerimde! Hemen o yolda birşeyler karalıyorum. Bir, üç, beş derken sınıf arkadaşım Münir (Arnavutköy'lü diye seslenirdik. Orada otururdu) elimde betiği ve ozanının adını görünce birden atılıyor. Nâzım'ı Kafkasya'dan tanıdığını, aile dostu olduklarını söylüyor. Şimdi açıklayınca belki siz de hatırlayacaksınız. Münir, Şevket Süreyya Aydemir'in kayınbiraderi imiş. Bu yolla Nâzım'ı tanıyor.

Beni tanıştırmasını istedim. Bir mektup yazdı. Ben de şiirlerimi temize çekip bir zarfa koydum. Bizden iki ya da üç sınıf küçük, kendi [de] küçük, ufak tefek -şimdi adını hatırlayamadığım- bir öğrencinin Nâzım ile Kadıköy'de komşu olduklarını öğreniyorum. Zarfı onun eline tutuşturuyorum ve Nâzım'a gönderiyorum. Aradan bir hafta, iki hafta geçiyor. Bir ses yok. Nâzım yazılarım üzerine bir yanıtılamadı.

Bunun üzerine izinli çıktığımız bir hafta, doğru Ankara Caddesine, Resimli Ay dergisinin yönetim evine uzanıyorum. Yanımda bir de arkadaşım var. Şimdi Arif Bolat Kitabevi'nin üst katında, cadde yönündeki bir odada bulunan yönetin evine varıyor ve Nâzım'ı orada bularak hemen tanışıyoruz.

Mektubumu ve şiirlerimi aldığı'nı söylüyor. Fırsat bulup yanıtlayamadığını belirttikten sonra Münir'in ne yaptığı'nı soruyor ve selâm gönderiyor. Yazı defterlerimi getirmişim. Kendisine uzatıyorum. İncelemesini, öpütte bulunmasını diliyorum. Oldukça uzun bir süre yazılarımı gözden geçiriyor. Sonunda bana dedikleri bugün gibi kulaklarımdayız:

'Zarfı yolladığın yazılar zaten okumuştum. Şimdi de daha yenilerine ve çokçasına göz atmak olanağı elde edildi. Bana aşağı yukarı hergün senin gibi üç beş hevesli genç gelir. Onların çoğuna tuttukları ertikleri (meslekleri) sorarım. Kimi Tıp Fakültesi'nde olduğunu söyler. Ona doktor olursa, daha başarı sağlayacağını salık veririm. Kimi Teknik Üniversite'dedir. Ona da mühendis olursa daha başarılı bir yaşama ulaşacağını anlatmak isterim. Sana ise böyle diyemeyeceğim. Sende güzel bir kumaş var. Ancak bu kumaştan oturaklı bir giysi biçmek gerek!'

Nâzım'la böylece tanıştıktan ve hele şu okşayıcı sözler duyulduktan sonra, bizim heves kırbaçlandı. Şiir, düzyazı, öykü, oyun ve hatta küçük romanlara kadar deniyor, çalışıyorum. Okuyordum da! 'Sebest nazım' tekniğim gittikçe güçleş[-n]iyordu. Nâzım'la iki buçuk, belki üç yıl aralıksız yakın bir ilişki kurdum. O zamanın tatil günü olan perşembeleri hafta iznine çıkınca, ertesi sabah (yani cuma sabahları) Beşiktaş'taki evimizden erken erken kalkıyor, Köprü yolu ile Kadıköy'e gelip en geç sabah sekizde Nâzım'ın evinde buluyor, ona yeni yazılarını göstererek öğütlerini ve salık vereceği betik adlarını gözlüyor, ertesi hafta sonunda o betiği ne yapıp edip bularak okumaya, öğrenmeye, izlenimler sağlamaya çalışıyordum.

Bu iki buçuk, belki üç yıl yaklaşan gidiş gelişlerden anılarında yer eden birkaç sık seçebiliyorum ki, size duyurmak isterim. Bir kere Nâzım o vakit ergendi (bekardı). Kardeşiyle birlikte babasının yanında oturuyordu. Şimdi de merakımı çeken en ilginç yan, sık sık, ama çok sık sık ev değiştirmeleri olmuştur. Ben bir hafta gittiğim evde ertesi hafta onu bulamaz, çıktıklarını öğrenince bir polisten aşırı hünere göstererek yeni evlerini araştırmaya koyulurdum. Kimi bu arama saatlerle sürerdi.

Nâzım benim ilk şiirimin yayımlanmasına aracılı olmuştur. O vakit çıkan Çiğ Gençlik Dergisi'ne aktarılan bu şiirim bir sayı önceden haber verilmişti ki, bunu şimdi size yolladığım 'Rüzgârın Koparıkları' arasında göreceksinizdir (Biz Sabahçılarız). ...

Bana bugün uzun gibi görünen o yıllar içinde Nâzım'dan hiçbir gizli buyruk, kıskırtıcı bir önerme görmediğimi göğüs ve alın açıklığı içinde belirtmek isterim. Belki kendisinin böyle taraklarda bezi vardı. Ancak bana en ufak, en uzak bir şey dahi söylememiş, sade her ayrılıştta 'Bizi sevenlere selâm' göndermekle yetinmiştir. ...

Subay çıkıp Piyade ve Atış Okulu'na geçtikten sonra, ona birkaç kez Ankara Caddesi'nde rastlamıştım. Benimle hiç konuşmak istememiş, 'Git git, arkamda polis var. Basımevi'ne gel!' diye sanki kaçmıştı. Benim ise, toycu bir şeyden anladığım yoktu. ...

Nâzım bir gün bana Atatürk'ün şiirlerini pek beğendiğini, hele bunlardan 'Meşin Kaplı Kitap' adlı olanını sık sık okuttuğunu söylemişti. Ama ardından da eklemişti: Atatürk, evet 'Halâkâr-ı Vatan,' ne olursa olsun, şiirimi Kasımpaşa'daki doklardan birinde çalışan bir işçinin beğenmesi, benim için daha değerli görünür.

İlginç bir anım: Sabahattin Ali 'Değirmen' adlı öyküler betiği yayınlanınca, bir tane de Nâzım'a gönderiyor. Ben kendisini her zamanki gibi görmeğe gittiğim bir gün, bana S. Ali'nin bu betiğini verdi ve 'Al, oku' dedi, 'yararlanırsın.' O betik böylece bende kaldı... iç kapağında Sabahattin Ali imzası altında mürekkeple şu sunuş görülüyor: 'Sevgili Nâzım'a Ankara 12. III. 35.'

Bir anı daha: 1936 yılı Milâs'ta subay olarak görevli iken, İstanbul'daki Yeni Kitapçı'ya 'Alman Faşizmi ve Irkçılığı'nı ısmarlıyorum. Yapıtı aldığında, iç kapağında mürekkepli ve kalın bir yazı ile sadece Nâzım'ın imzasını görüyorum. Betik gönderilirken Nâzım herhalde orada idi ve yalnız imza atmayı uygun ve yeterli bulmuş olacaktı. ...

Gene Nâzım'la bir konuşma sırası tarihten ve tarihçi Ahmet Refik'ten (Altınay) söz açılmıştı. O anda Nâzım -herhalde Ahmet Refik'in Lâle Devri (Patrona Ayaklanması), Kabakçı Mustafa gibi yapıtlarını anıştırmış olacak- 'Bu adamların tarihte bir kez öldükleri yetmezmiş gibi, Ahmet Refik yapıtları ile bir kez daha ökdürmüştür!' yollu pek ilginç bir karşılık vermişti. ...

* Bu olayla ilgili belgelerin karbon-kopyaları, özel arşivindedir.

Yılına, gününü iyice hatırlamıyorum (1932-1934 yılları arasında olacak) Beşiktaş İskele Gazinosu'nda bir arkadaşın düğün töreni vardı... Topluluk içinde Avukat İrfan Emin'i gördüm... Bir ara ortaya çıkıp... dedim ki, 'Sayın İrfan Emin'in burada olmasından kıvanç duymaktayız. ...Onun önünde ilk kez, avukatı buylunduğu "ustam"dan, ardından da kendimden birkaç şiir okuyacağım.' ... Her şiir bitişte patlatılan çalgınca alkış kasırgasının bugün dahi kulaklarımda çınladığını duyar gibi olurum. ...

1935 yılında Piyade ve Atış Okulu'nu bitirmiş, Milâs'a atanmıştım. Edebiyat ile olan ilişkim bir an dahi kesilmemişti. Yola düzülmeden, artık Erenköy'e taşınmış olan Nâzım'a uğramayı borç bildim. ... Nâzım bu aralarda, benim 'Benerci'yi hatırlatan 'Kafamın İçinde Dünya' adlı bir romanımın basılmasına aracılık etmiştir. Basımevi sahibi Sinan tarafından dahi beğenilen ve hatta ünlü bir ressamın adını hatırlamıyorum- resimleri yaptırılan bu yapıtım, bilmediğim nedenler yüzünden basılamamıştır.

Nâzım'a Milâs'tan mektup yazıp basılacak yapıtlarımdan haber diledim. Ama boşuna, yanıtsız kaldı mektubum. Yalnız, benim Nâzım'la sıkı ilişki kurmam ya da daha doğru deyişle kurmağa çalışmam, üstelik subay da olmamdan ötürü polisin gözünden kaçamazdı.

Bir yıl sonra evlenmeye karar verdim. Bir ara İstanbul'a gelince, polisi ardımda buldum. Evlendim. Ancak 1 Şubat 1937 sabahı, başta Tuğay komutanı olmak üzere Milâs'taki evim basıldı. Kendim ve üç sivil daha tutuklandık. Beni İstanbul'dan Milâs'a 'elçi' gelmiş sanıyorlar; 'talimat' alıp 'teşkilât' kuracağım kanısına kapılmış bulunuyorlardı. Muğla'dan Vali bile gelerek beni sorguya çekti. Halbuki ben, sanat ve edebiyat karpisine sürüklennmiş bir kimsesizden başkası değildim, aslında.

19 gün tutukluluktan ve türlü soruşturmalardan sonra -bu ara İstanbul'daki ev de aranmış ve tabii ki bir şey bulamamışlardı- Sorgu yargıçlığına "muhakememin men'i" karar verildi. (O sıralar Kısa bir süre tutuklanan Nâzım'a beni sormuşlardı. O da 'Aşk şiirleri yazan heveskâr bir kişi' olarak tanımlamıştı beni.) Hatta Adalet Bakanlığı'ndan, yurttaşların haksız yere özgürlüklerine dokunulmaması yolunda bir genelge yazılmasına yol bile açtı, bizim durumumuz. Öte yandan, gene benim yüzümden Askeri Ceza Kanunu'nun bir maddesi değişti. Bütün bunlar olurken biz gözden uzak tutulmadık. 'Korunma' maskesi altında karımı kandırarak kaçmasını ve boşanmasını sağladılar. En arka 31.X.1937'de de 'sicil' yolu ile genç yaşta beni emekliye yolladılar. ...

Bu aradan bilgisinden sonra, TC Milâs Sorgu Hâkimliği'nin verdiği "muhakememin men'i" kararının tam metnini aktarmak istiyorum:
Esas: 937/49, Karar: 18, C.M.U. 102

İşbu dosya ve teferüatı ve C.M.U.ümmiliğinin iddianamesi tetkik ve mütalâa olundu:
Komünizm cereyanlarına kapılarak memleketin siyasi durumunu teşvişe yeltenmek suçundan maznun olup 1/2/937 tarihinde sulh hâkimliğince tevkif edilen Milâs İkinci Dağ Alayı subaylarından Beşiktaşlı Hakkı oğlu Asteğmen Refik Topkan ve arkadaşları Milâs'ın Hayıtlı mahallesinden Mehmet oğlu Terzi Ekrem Derince ve yine 3/2/937 tarihinde tevkif edilen Bodrum'un Tepecik mahallesinden Asım oğlu Terzi Ziya Aktug ve Milâs'ın Hisarbaşı mahallesinden Rıza oğlu Dinar Ziraat Bankası mukayyidi Nihat Dikmen haklarında yapılan hazırlık ve ilk tahkikat sonunda:

Elde Edilen Deliller:

1. Milâs'ta Terzi Ekrem ve İkinci Dağ Alayı subaylarından Refik Topkan'ın Komünistlik çabalayışlarında buldukları Muğla ilbaylığına haber alınmış ve 18'inci Tuğay komutanlığının emirleriyle 1/2/937 gecesi alay komutanları tarafından Asteğmen Refik Topkan'ın evinde yapılan aramada, içinde muhtelif yazılar bulunan küçükü büyüklü muhteviyatı muhtelif yazılı

(Hikâyeler - Bir Esirlik Hatırası, Hikâyeler - Deli Tanıması, Kafamın İçinde Dünya, Rüzgârın Koparıkları, Kan müsvette defteri, Yol Kenarlarında - Millî Roman, Mahpusane Türksü, Köyün Panoraması, Tabuttan Sesler arasında Birkaç Söz, yine Tabuttan Sesler arasında Birkaç Söz, Aşk Serisi yazılı adı defter ve nişanlısı Muazzez'e yazdığı mektup müsvette defteri) adlı 12 defter ve polisce Terzi Ekrem'in evinde yapılan aramada, Refik Topkan'ın imzası altında mektuplar ve bu meydana Refik Topkan tarafından Ekrem'e gönderildiği Refik'in mektubunda bildirilen, Hikmet Kıvılcım tarafından yazılmış "Karl Marks'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi" adlı kitap bulunmuş ve polisce şayan-ı dikkat görülerek tetkik edilmek üzere alınmış ve bu mektuplar muhteviyatından Ekrem'le Refik'in alâkaları bulunduğu neticesiyle Birinci ve İkinci Dağ Alayı komutanları tarafından 1/2/937 tarihli zabıt varakası yapılmıştır.

2. Polis tarafından maznunlardan Terzi Ekrem'in evinde kaçak rakı ve esrar gibi uyuşturucu maddelerin bulunduğu haber alınması ile Kaçakçılığın Men' ve Takibi hakkındaki kanuna göre kaymakamlıktan alınan izinle arama yapılmış ve Komünistlerden Nâzım Hikmet ve Kerim Sadi ve daha bazı muharrirler tarafından yazılmış, dosya içinde mevcut listede adları yazılı

(Cemiyetin Asılları,	Leo Tolstoy, İnsan Ne ile Yaşar?
Bir Münekkidin Hataları,	Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış,
Tarihî Bir Vesika,	İlimlerde Usul,
Politika Felsefesi,	Edebi Sanatlara Dair,
Bir Güneş Batarken Doğan Yıldızlar,	Tercüme Yanlışları ve Tefekkürat-ı Felsefesi
G.Plehanov, Tarihe Maddeci Bakış,	Edebiyat-ı Cedidenin Kahramanları ve Hüseyin Cahid'e Cevap,
İslâm Dini ve Medeniyeti hakkında umumî malûmat,	Karl Marks, Kapital,
Yeryüzünden Din Geriliyor mu, İlerliyor mu?/İstatistik,	
Unutulan Adam, Portreler,	İlim ve Felsefe,
Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Destanı,	Namık Kemal İçin Diyorlar ki,
Taranta Babu'ya Mektuplar,	Efendimizle Bir Konuşma,
Sesini Kaybeden Şehir,	Tarih Felsefesi,
Marks-Engels-Lenin Enstitüsüne Açık Mektup,/Düello,	
Namık Kemal - Tarihin Materyalist Telâkkisine Göre,/Ege Havalisinde Sardes	
Mukaddes Orduğâh,	Larisse (Larousse!)
Çin Cihan Ticaretine Nasıl Açıldı? Yıldız Tepe,	
Bir Şakirdin Hataları,	Cinayet ve Ceza
Demosten,	Marksizm Afyon mudur?
Bir Profesörün Hataları,	Profesörlerimiz Marks'ı Nasıl Anlıyor?
Şevket Süreyya'nın Hatalarına Dair,/İş Ücreti Nedir?	
Felsefenin Sefaleti,	Hanri Barbüs,
Bir Mütercim Hataları,	Safo,
Maksim Gorki, Lenin,	Aile Çemberi,
Çekişen Avrupa bir denemede (?),	Devlet ve İhtilâl,
Virgile, Eneide,	Sosyalizm,
Karınca'nın Hayatı,	İşçi Sınıfı İhtilâli

Ruhi Hayatta Laşuur,
Deliliğin Psikolojisi,
Samimi Saadet,
Demokrasinin Büyüklük ve Küçüklükleri, /Komünizm,
Filozofi ve Sanat,
Heraklit)

Gorio Baba,
İlkbahar Selleri,
Hükümdar Millet,
De Profundis

[2 tekrar, almadığım için sayı tutmuyor! - MT]

65 parçadan ibaret ve Komünistliğe taallük eden kitaplarla yazı ve mecmualar ve Refik Topkan imzası altında Ekrem'e hitaben yazılmış ve münderecatı şayan-ı dikkat ve aynı zamanda "Hikmet Kıvılcım"ın kendisinde fazla olan kitaplarından birinin gönderildiği"ne dair 30/7/936 günlü mektup ve yine Refik Topkan tarafından yazılıp imza edilmiş ve içerisinde "bu sefer daha iyi anladım ki, bizde adliye can çekişmekte ve adalet derin bir uykudadır, sonra müthiş de para... rezalet" ilâ. ibareleri bulunan 11/12/936 tarihli mektup ve yine Refik Topkan'ın imzasını taşıyan ve İstanbul'dan Ekrem'e yazılmış ve birçok yazılarla beraber bilhassa "Burada havalar güzel ve her gün yeni havadis, İspanya'da hükümet mutlaka kazanacak ve Sovyet donanması Akdeniz'e çıkmış" cümleleri bulunan ve bu itibarla Sovyetler işi ile alakadar olduğunu gösteren 24/12/936 tarihli diğer mektup ve Ekrem'le Refik'in muhtelif vaziyetlerde çıkarılmış fotoğrafları ve 4/11/935 tarihinde Bodrum'dan Ekrem'e yollanan ve münderecatı itibarıyla şayan-ı dikkat olup Ekrem'le aynı fikir ve gayeyi beslediği kanaatını veren Z.Aktuğ imzalı diğer bir mektup ve yukarıda 30/7/936 günlü mektupla Refik Topkan tarafından Ekrem'e gönderilmiş olan Hikmet Kıvılcım'ın Karl Marks'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi adlı kitapla, Ekrem'in ihtiyat zabiti olmadığı halde zabıt elbisesiyle çıkarılmış bir fotoğrafı elde edilmiş ve bunu gösterir 1/2/937 tarihli zabıt varakası yapılmıştır.

3. Maznunlardan Dinar Ziraat Bankası mukayyidi Nihad'ın Milâs'taki evinde tahkikat arasında adı geçmesi dolayısıyla yapılan aramada 2/2/937 tarihli zabıt varakasında da adı yazılı Şair Mehmet Akif'in Zatı ve Hayatı hakkında bazı malûmatı ihtiva eden Süleyman Nazif'in kitabı, TC Kültür Bakanlığınca tarafından çıkarılmış, Andıç Tarihi tetkik eseri, İngilizce English Composition,

Muharrir Yakup Kadri ve umum neşriyat müdürü Doktor Vedat Nedim tarafından Ankara'da çıkarılan Kadro mecmuasının bir kısmı ve Sabiha Zekeriya tarafından yazılmış Diyalektik Materyalizm adlı kitap ki, cem'an beş adet kitap ve mektup bulunmuştur.

4. Diğer maznun Bodrumlu Terzi Ziya Aktuğ'un Bodrum'da polis tarafından evinde yapılan aramada 1/2/937 tarihli zabıt varakasında yazılı Nihad'a hitaben yazılmış 21/5/934 tarihli mektup müsvetteleri bulunmuştur.
5. Yine maznunlardan Dinar Ziraat Bank mukayyidi Nihad'ın ayrıca Dinar'daki evinde yapılan aramada Komünizmce ait, Nâzım Hikmet tarafından yazılmış Tarata Babu, Güneşi İçenlerin Türküsü, Karl Marks-Fridrih Engels ve iki adet Tarihi Bir Vesika, Profesörlerimiz Marks'ı Nasıl Anlatıyor(1), Hanri Barbüs adlı kitaplar bulunmuştur.

6. Yine maznun Asteğmen Refik Topkan'ın Beşiktaş'taki babasının evinde yapılan aramada 5/2/937 tarihli zabıt varakasına ilişik listede adları yazılı 49 adet kitap bulunmuş ve bunlar arasında İstanbul Emniyet Birinci Şube Direktörlüğünün 8.2.937 tarihli yazısında adları yazılı Suzi Liberman, Karl Marks, Kapitalizm, Marksizm, K.S., Stalin Diyor ki, Emperyalizm Geberen Kapitalizm isimli yedi kitap ve Çiğ mecmuası elde edilmiştir.

7. Asteğmen Refik Topkan tarafından yazılıp evinde bulunan 12 defter muhteviyatının Nazım Hikmet vasıtasıyla bastırılacağı Terzi Ekrem'e söylenmiş ve bu cihet de Ekrem tarafından beyan edilmiş olmakla Nâzım Hikmet'in bu iş için binnyabe alınan ifadesinde

Nâzım Hikmet Refik Topkan'ın edebiyat meraklısı olduğunu ve İstanbul'da çıkan gazetelere aşıkâne yazılar gönderdiğini ve bunların basılmadığını zannettiğini ve kendisini 1932 senesinden beri tanıdığını ve dört beş defa görüşüğünü ve şiirlerinin bastırılması için herhangi bir matbaaya delâletini istemiş olabilirse de iki üç senedir kendisini görmediğini, yazdığı yazıların hiçbir kıymeti olmadığını ve herhangi bir yazısının tab ve neşrinin taahhüt etmediğini söylemiştir.

Maznunlar hakkında isnat olunan suçtan dolayı gerek zabıtada yapılan hazırlık ve adliye tarafından yapılan ilk tahkikat ve aramalar sonunda numara sırasıyla gösterilen delillerden başka bir şey elde edilmiş değildir. Maznunların yapılan sorgularında, Komünizm cereyanlarına kapılmış olmadıklarını ve evlerinde bulunan kitap, mecmua vesaireyi edebiyata olan merakları dolayısıyla alıp okumak için bulunduklarını ve iddia olunan suçla alakaları olmayıp masum olduklarını beyanla inkâr-ı cürümde bulunmuşlardır.

Mevcut Delillerin Tahlihi

Maznunların evlerinde yapılan aramada Komünistliğe ait yukarıda yazılı kitap ve mecmuaları bulundurup bunu okudukları ve meşgul oldukları anlaşılabilir ise de, bu meşguliyet ve okuma yalnız herbirinin kendi kafalarında kalmış ve kuvveden fiile çıkmamış ve başka suretle hiçbir fiil ve hareket veya teşebbüsleri görülmemiştir. Evlerinde elde edilen mektuplarda tahrik, propaganda veya komünistliği meth ve istihsan da mevcut değildir. Mücerret bu fikre sahip olmak ve her ne suretle olursa olsun Komünistliğe dair yazılmış eserleri, mecmuaları evlerinde bulundurup okumak, bunun memleketin istidsadi, ictimai, siyasi ve hukuki nizamları aleyhine tevcih edilmiş bir fiil ve hareket halinde tecelli ve tezahürü görülmeden suçun anasır-ı kanuniyesi teşekkül edemez.

TCK nuaddel 142'nci maddesinde yazılı suçun tekemmül edebilmesi için memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi veya ictimai nizamları aleyhine şiddet kullanarak devirmek yahut memleketin siyasi ve hukuki herhangi bir nizamı yıkmak için propaganda yapılmak lâzımdır. Maznunların bu maddede yazılı şekil ve surette memleketin ictimai, siyasi veya hukuki durumunu ve nizamını devirmek veya yıkmak için cebrü şiddet kullanarak veya propaganda yaparak maksat ve gayelerine erişmek için herhangi bir fiil ve hareketleri veya teşebbüsleri hakkında şahadet veya sair güne delâil ve emarat-ı kanuniye görülemediği gibi mezkûr maddenin son fıkrasında yazılı meth ve istihsan gibi harekette dahi bulunmuşlardır. Binaenaleyh:

Maznunlar hakkında isnat edilen suç, tarifat-ı kanuniyeye uygun olarak teşekkül ve tekemmül etmemiş ve maznunların işbu cereyana karşı gösterdikleri temayül fikir sahasından harice çıkmamıştır. Maznunların evlerinde Komünistliğe ait bazı kitaplar bulundurup okumaları kanunen suç teşkil edemez.

Maznunlardan Asteğmen Refik Topkan tarafından Terzi Ekrem'e yazılan dosya meyanında mevcut 30/7/936 tarihli mektubunda "bu sefer daha iyi olarak anladım ki, bizde adliye can çekişmektedir ve adalet derin bir uykudadır... Müthiş de para...rezalet ilâ." yazılmak suretiyle adliyenin manevi şahsiyetine karşı dil uzatılmış bulunmakta ve bu tahkir ve tezyif keyfiyeti de arama esnasında tesadüf edilmiş mektup muhteviyatı muaddel TCK 159 ve 160'ncü maddelerinde gösterilen aleniyet kaydı görülemediği ise de, bu cihet yüksek bakanlığa takdir edilmek üzere muktezi izin alınması için ayrıca Milâs C.M.U.liginden Muğla C.M.U.ligine

Gk Bşk üyü Adli Müsa-
vîrlüğünü Mar. Fevzi Çak-
mak tar. mızalanmış
10.6.38 t 2804 s. k
tanımında 4. m. fi.!

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARŞİVİ
TÜSTAV

19.2.937 tarih ve 332 sayılı dosya meyanında sureti mevcut tahriratla yazılmıştır.

Netice

Adresleri yukarıda yazılı suçlu Astegmen Refik Topkan ve Terzi Ekrem ve Ziya ve Nihad'ın komünistlik cereyanlarına kapılarak memleketin siyasi durumunu teşvişe yeltenmek için propaganda yapıp memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi veya ictimai, siyasi nizamları imhaya matuf veya bu gayeye vusul için cebrü şiddet istimalini tazammun edecek bir gûna fiil ve hareketleri görülmemiştir. Binaenaleyh maznun-u mumaileyhimaya isnat olunan işbu fiile vuku-u mücaseretleri veya teşebbüsleri hakkında delâil ve emarat-ı kanuniye ve şahadet mevcut olmadığından anasır-ı kanuniyeden âri olan işbu hareketlerinden dolayı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 197'nci maddesine tevfiakan men'-i muhakemeleriyle tahliyelerine ve maznunlardan Astegmen Refik'in İstanbul Beşiktaş'taki evinde yapılan aramada bulunan kitaplar arasında mevcut ve heyet-i vekile kararıyla menedilen (Suzi Liberman, Karl Marks, Kapitalizm, Marksizm, Karl Marks K.S., Marksizm, Stalin Diyor ki, Emperyalizm Geberen Kapitalizm, Çiğ mecmuası) nam yedi kitapla Ekrem'in evinde aramada bulunan Kerim Sadi tarafından dilimize çevrilen Karl Marks ve K.Marks Kapital ve Marksizm nam üç kitapla Nihad'ın evinde bulunan Karl Marks, Manifesto nam kitapların Matbuat Kanununa tevfiakan müsaderesine ve diğer kitap ve mecmuaların sahiplerine verilmek üzere C.Müddeiumumiliğine tevdiine ve men'-i muhakeme ve tahliye cihetinin beray-ı tasdik hakimlik makamına takdimine iddia vehile karar verildi. 19.2.937

Münir Omay 4888

daha
Herhalde düğünelercesi bolunabilecek
bu örnekte, sanıklar sansu çıkmışlardır.
Tek-parti yönetiminin "sol" üstündeki
baskısı, ikinci Dünya Savaşı yıllarında
daha da artacak, 1946'daki kefa bı
gerşemeden sonra, DP iktidarında dünya
ulaşacaktır.

(Kararın son cümlesinden anlaşıldığına göre,
Sava bte yarıplanmalarına gerek görme-
miş tir!) Oysa,